

ATATÜRK VE İLKÖZ TARİH ARAŞTIRMALARI

Dr. K. Bittel

İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Direktörü

Anadolunun, ve bilhassa garbının, eski dünyanın geniş sahalarında bulunan bir çok başka eserlerden ekseriya daha iyi muhafaza olunmuş olan heybetli harabeler ve anıtlar bakımından fevkalâde büyük zenginliği, daha ortaçağın sonlarında düşünceli ve âlim seyyahların dikkatlerini uyandırmış ve o zamandanberi her millete mensup araştırmacıları meşgul etmekten geri durmamıştır. Bu araştırmacılar 19 uncu ve 20 inci asırlarda bu eserlerin meydana çıkarılmasına ve, unutmamaklığımız icap ettiği veçhile, kısmen de bunların muhafazasına ve binaenaleyh âti için kurtarılmasına kendilerini hasretmişlerdir. Böylece Bergama ve Milet, Efesos ve Priene, Didima ve Sardes ve başka bir çok yerler, hem san'at tarihinde, hem mimari tarihinde birer sağlam mefhum haline girmişlerdir; ve az hafriyat, garp sahillerinde bulunan bu saydığımız şehirlerdeki derinliğinde bizi ilkçağ hayatının anlayışına nufuz ettirmişlerdir.

Fakat, daha eski, preklasik kültürlerin araştırılması, bunlara hiç bir veçhile adım uydurmamıştır. Vakıa Heinrich Schliemann, son asrın 70 senelerinde nazarlarını Çanakkale boğazında kâin Turova'ya tevcih ve orada Millâttan önce üçüncü bin yılın başlangıcına kadar giden gayet eski yerleşmeler keşfetmişti; fakat preistüvar ve protoistüvar araştırmalarının geçen asrın sonunda, her yerde olduğu gibi, şarki akdeniz mıntakasında da mazhar olduğu büyük inkişafta, Anadolunun hemen hemen hiç payı yoktu. Schliemann'ın Miken kültürünü tekrar uyandırması, Evans'ın Minos devrine ait Giridi keşfetmesi. Flinders Petries'in predinastik Mısır kültürlerini meydana çıkarması ve nihayet, Asur, Nippur, Tello, Fara, Babil ve Sus da nehreyn memleketine ait en eski anıtların keşfolunması önümüzde yep yeni bir âlem açmış ve bilgimizi umulmadık bir şekilde ileri götürmüştür; bunun karşısında, Anadolu toprağı üzerindeki araştırmalar, saydıklarımıza müsavi başarılar göstermek iktidarında değildi. Unutulmamalıdır ki burada da

bazı âlimler en eski kültürlerin aydınlatılmasına gayret ettiler, fakat bunların elde ettikleri neticeler, etraf ve civardaki sahalarda yapılan parlak keşifler yanında sönük kalıyordu. Bununla beraber Anadolunun, bu araştırmalar çerçevesi içinde lâıyk olduğu yeri alması ancak bir zaman meselesi olabilirdi, zira emsalsiz coğrafi vaziyeti, Asya ile Avrupa arasında hazır bir köprü olmak vasfı, büyük tabii muhassinatı ve zengin maden hazineleri, yarım adanın, en eski zamanlar da dahil olmak üzere, beşer tarihinin bütün devirlerinde zarurî olarak mühim bir rol oynamış olduğunu ve burada insan kültürünün pek eski şâhitlerini beklemek gerek olduğunu muhtemel kılıyordu.

Hugo Winckler'in 1906 da Boğazköyde yaptığı, ehemmiyeti hemen hemen hiç izam edilemeyecek olan ve Eti kültürünün meydana çıkarılmasının başlangıcını ifade eden keşif, bize birdenbire gösterdi ki Anadolu Milâttan önce ikinci bin yılda, o zamanlar Mısır ve Babil yanında aynı dereceden bir rakip ve âkit olan ve binnetice Anadolu kültür tarihinde de tabiatıyla yüksek bir devir ifade eden büyük bir devletin nüve ülkesini teşkil ediyordu. Bu suretle ilk defa olarak Anadolu tarihinin pek eski bir devrine ait emin ve vesikalarla sağlam bir temele bağlanmış bir nokta elde edilmiş bulunuyordu; halbuki bu zamana kadar ancak klâsik devrin müelliflerinin verdiği pek az ve kıymetleri her zaman sağlam olmıyan haberlere ve hattâ mitolojik unsurlara dayanmak mecburiyeti vardı. Artık bundan sonra bu zamana kadar oldukça esrarengiz kalmış ve tarihleri üzerinde ittifak olunamıyan bir çok anıtlara, bilhassa geniş Anadolunun kaya kabartmalarına, doğru bir çerçeve içinde yerlerini vermeğe imkân hasıl oldu, ve Eti kültürü de Minos ve Miken, Mısır ve Babil kültürleri yanında sağlam bir mefhum haline girdi. İkinci bin yılın siyasi ve kültürel tarihinin araştırılmasında bu suretle kat'i bir terakki elde edildikten sonra, nazarların biraz sonra daha gerilere teveccüh etmesi ve alâkanın daha eski kültürler üzerinde temerküz etmesi zarurî idi, zira ikinci bin yılın kültürü bize öyle bir yükseklik arz etmektedir ki, ona uzun bir tekâmül devresinin tekaddüm ettiğini kabul etmek icap eder. Alişar hafriyatında ilk defa sistematik olarak Milâttan önce üçüncü bin yıla ait tabakalar tetkik edilmiş ve meydana çıkarılmıştır, ve arada geçen zamanda, beşer medeniyetinin daha eski izleri keşfedilmiştir; bunların araştırılmasına muhtelif milletler mensupları iştirâk etmiş ve etmektedirler. Bu araştırmaların şerefine büyük mikyasta Türk Tarih Kurumuna ait olduğu şüpheden varestedir.

Modern Türkiyenin dâhi yaratıcısı, ebediyete intikal eden Atatürk, haricî kurtuluşu, deruni kurtuluşun takip etmesi lâzım geldiğini, zamanın yükseliş ve alçalışları içinde, ancak ananesinin, mazisinin, cetlerinin ve toprağının tarihinin şuuruna sahip bir milletin hayatını idame edebileceğini vazih surette görerek, milletin ilköz tarihinin, kültürünün ve sâkin olduğu memleketin araştırılmasını kendisine vazife edindi. Fakat Atatürk, kendinden evvel gelen bazı devlet adamları gibi ilmi çalışmaların yalnız hâmisi değildi, onun bizzat tarih, arkeoloji ve dil araştırmalarında canlı ve faal payı olmuş ve mazinin meydana çıkarılmasına büyük ve hakiki bir heyecanla çalışmıştır. Bugün, nisbeten az sene sonra, Anadolu'nun müteaddit binyıllar imtidadınca ilköz tarihine, kültürüne ve sâkinlerine dair hayrete şayan derecede çok vesika elimizde bulunuyorsa, bunu şüphesiz evvel emirde Onun mazinin eserlerine karşı hürmet ve anlayış uyandırmak hususundaki yorulmaz ve heyecanlı gayretlerine borçluyuz. Tarih Kurumunu tesis ile ve Kuruma karşı gösterdiği daimi teveccüh ve ihtimam ile Atatürk, ilmimiz için yüksek ehemmiyeti namuskârane hüküm veren hiçbir kimse tarafından inkâr olunamayacak olan bir organizasyon yaratmıştır. Kurumun Ahlatlıbelde, Karaoğlanda, Göllüdağda, Karalarda, İzmirde ve Trakyada yaptırdığı hafriyat yalnız bilgimizin boşluklarını doldurmakla kalmamış, aynı zamanda tamamen yeni ufuklar ve noktai nazarlar açmıştır. Hattâ fevkalâde büyük bir muvaffakiyetle tetevvüç eden Alacahöyükteki çalışmalar bize 3 üncü bin yılın tamamen meçhul ve yüksekliği ve ehemmiyeti belki kimse tarafından önceden sezilmemiş bir kültürünü meydana çıkarmıştır; bu keşif, tıpkı evvelce Eti devrine ait Boğazköyün keşfi gibi, o devrin Anadolu'sunu bizim tahmin etmeğe cesaret ettiğimizden büsbütün başka bir ışık altında göstermektedir. Ve bundan maada şimdiden, daha eski zamanlarda keşfolunmuş ve bu zamana kadar pek fazla ihmal edilmiş olan eski taş devrinin araştırılması da enerji ve muvaffakiyetle ele alınmıştır.

Böylece, Onun ebediyete intikali dolayısıyla yalnız milletinin kurtarıcısına ve yenileştiricisine değil, yalnız büyük devlet adamına ve askere değil, aynı mikyasta ilmin anlayışlı dost ve rehberine matem ediyoruz. Anadolu'nun ve Türk milletinin mazisinin araştırılması üzerinde çalışan ecnebi âlimleri, Atatürk'ün hatırasını, kendi memleketinin çocukları kadar büyük bir sadakatle muhafaza edeceklerdir.

